

PROBLEMA „CASELOR” DIN CORINT – O PRACTICĂ ÎN VEDEREA CONSOLIDĂRII MESAJULUI EVANGHELIC*

PR. DRD. ANDREI-GABRIEL GAVRIȘ**

ABSTRACT: The topic proposed for this approach aims to highlight the ways in which Apostle Paul manages to form and solidify the multi-ethnic and multicultural communities through his apostolate. Starting from these, we will identify the problems within the Corinthian community, with express reference to the Lord's Supper and its significance in forming the identity of the community. The purpose of this article is, as well, to analyse the situation of fellowships in the houses of prominent people in Corinth, which played a special role in the church. People from different backgrounds were included, and therefore, the practices were also a culmination of different traditions. Such a vision is based on the observations that the household has played an important role in the life of Pauline churches, having a central role also in the Greek-Roman society. In this regard, it must not be forgotten that Apostle Paul tried to form a community that was to include both Jews and Gentiles, a community that was to be united in a new and self-determining Church. The important issues lie for the Apostle beyond the two dominant cultures of his world. The topic deserves to be carefully explored, especially in a contemporary context, when we are in a society that has reached, we say, a new intercultural, multi-ethnic and multi-religious threshold.

KEYWORDS: Lord's Supper, Church, Ministry, Gospel, Prayer.

INTRODUCERE

Correspondența paulină cu Biserica întemeiată în Corintul primului secol, caută să corijeze o serie de practici neconforme moralei creștine propovăduite de Sfântul Apostol Pavel. Reputația unei formațiuni disfuncționale, împresurată de felurite probleme, poate fi explicată, în mare măsură, prin faptul că foarte probabil, aproape instinctiv, noii convertiți s-au dezlipit anevoie de influența societății greco-romane dominante, necorespunzătoare trăirii la care au fost chemați,¹ și mai cu seamă, în

* Studiul de față a fost redactat sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian Tofană, care și-a dat avizul pentru publicare.

** Doctorand la Școala Doctorală de Teologie „Isidor Todoran”, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, email: gavris_andrei@yahoo.com.

privința practicii euharistice descrise de Pavel în 1 Corinteni 11, 17-34 în încercarea corectării unei probleme specifice².

Există o imagine generală a bisericilor pauline, bazată pe observațiile conform cărora gospodăria a jucat un rol important în viața grupurilor nou convertite, în înțelesul că Biserica locală s-a consolidat cu ajutorul „bisericilor din casă”, comunitățile creștine fiind asimilate în structura familiei și a gospodăriei. Acest concept de „biserică”, ca unitate fundamentală a mișcării creștine, se bazează pe presupuneri teoretice care necesită o atentă reexaminare³.

Literatura recentă⁴ ce dezbate natura acestor formațiuni din epoca primară, dezvăluie cadrul fizic⁵, activitățile predominante⁶ ce culminau cu masa euharistică. Facilitățile rezidențiale în care s-au întâlnit creștinii erau potrivite nevoilor de atunci ale comunității⁷. Toate acestea puteau fi puse la dispoziție doar de către cei din anumite clase sociale. Complementar acestei situații, a luat ființă și ideea de patronaj, fundamental în respectiva societate, ce se aplică „bisericilor din casă” și structurii lor de organizare și conducere, asemeni unui *pater familias*, responsabil pentru familia sa extinsă, sau un patron pentru clienții săi⁸.

¹ Panayotis COUTSOUMPOS, „Paul and the Lord’s Supper: A Socio-historical Investigation”, în: *Studies in Biblical Literature*, vol. 84, Peter Lang (2005), p. 132.

² Murphy-O’Connor apreciază caracterul ocazional al dezbaterii „problemei” Euharistiei. Acesta afirmă că în comparație cu discursurile sale, care se bazau pe un anumit tipar, în epistole se urmărește punctual doar completarea învățăturilor deja transmise, ce se doresc a fi însușite sau corect interpretate. A se vedea: Jerome MURPHY-O’CONNOR, *Keys to First Corinthians: Revisiting the Major Issues*, Oxford University Press, 2009, p. 194.

³ M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth”, în: *Neotestamentica, Journal of the New Testament Society of Southern Africa*, vol. 37, nr. 1 (2003), p. 2.

⁴ A se vedea: Wayne A. MEEKS, *The First Urban Christians: The Social World of the Apostle Paul*, Yale University Press, 2003; Vincent BRANICK, *The House Church in the Writings of Paul*, Wipf & Stock Publications, reprint edition, 2012.

⁵ Peter Richardson utilizează sintagma „determinism arhitectural” cu referire la influența pe care spațiul fizic îl are asupra caracterului social al unui grup: „Grupurile preiau caracterul spațiilor pe care le ocupă” – Peter RICHARDSON, „Building an association (synodos) ... and a place of their own”, în: Richard. N. LONGENECKER (ed.), *Community Formation: In the Early Church and in the Church Today*, Hendrickson Publisher, 2002, pp. 37-38.

⁶ Brad Blue enumeră principalele motive pentru care creștinii au ales întâlnirile în case: (1) ofereau disponibilitate imediată pentru utilizarea spațiului; (2) reprezentau un relativ ascunziș în epoca persecuțiilor; (3) urmau modelul adunărilor din case ale iudeilor; (4) aveau facilități pentru pregătirea și servirea Cinei Domnului și a mesei părtășiei – Brad BLUE, „The Influence of Jewish Worship on Luke’s Presentation of the Early Church”, în: I. Howard MARSHAL, David PETERSON (eds.), *Witness to the Gospel: The Theology of Acts*, Eerdmans, Grand Rapids, 1998, p. 474.

⁷ Un beneficiu suplimentar al acestor spații era dat de posibilitatea de a-i boteza pe cei convertiți, și mai ales, de a promova strânse relații interpersonale într-un cadru intim, în consonanță cu metaforele familiale folosite în Noul Testament: frați, copii, casnici ai lui Dumnezeu etc. (Rm 8, 15-16; Ga 4, 5-7; Ef 2, 19; 3, 14; 5, 1; 6, 23) – Paul TREBILCO, „Early Christian Communities in the Greco-Roman City: Perspectives on Urban Ministry from the New Testament”, în: *Ex Auditu: An International Journal for the Theological Interpretation of Scripture*, Wipf & Stock Publishers, vol. 29, pp. 37-40.

⁸ M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth” ..., p. 2.

Scopul acestui articol este de a oferi o mai aprofundată înțelegere a așa-numitelor „biserici din casă”, din biserica corinteană. La baza acestui concept stă expresia ἡ κατ’ οἴκου ἐκκλησία, semnificativă atât în context istoric, cât și literar. Odată stabilită semnificația acestei fraze, vom încerca să descoperim fundalul iudaic și greco-roman, modul de organizare și conducere a acestor case în comparație cu indicațiile transmise de Sfântul Pavel, și implicațiile acestor aspecte pentru biserica contemporană.

BACKGROUNDUL IUDAIC ȘI GRECO-ROMAN

Cartea Faptele Apostolilor evidențiază cel mai pertinent influența a două instituții iudaice esențiale pentru dezvoltarea vieții Bisericii, și anume, templul și gospodăria. O dată cu dezvoltarea creștinismului, cea din urmă înlocuiește treptat templul și sinagoga, ca elemente ale prezenței lui Dumnezeu; mai mult, instituțiile religioase iudaice capătă un rol negativ, de ostilitate față de mișcarea creștină⁹. Primele capitole din Fapte ne oferă descrierea modului în care apostolii și cei care formau prima comunitate creștină se organizau „în templu și prin case”, binevestind Evanghelia (FA 5, 42). Astfel, consensul general acceptat susține ideea că locuințele private reprezentau centrul de comandă al creștinismului timpuriu¹⁰. De altfel, o caracteristică a locuințelor tipic evreiești o reprezenta încăperea de la etajul superior, accesibilă printr-o scară exterioară, spațiu folosit nu de puține ori de către farisei ca loc de întâlnire pentru studiul Scripturii, asemeni locului întâlnirilor de taină, folosit de Iisus și ucenicii Săi în casa Mariei, mama lui Ioan Marcu, în Ierusalim (FA 1, 13; 12, 12).

Însă, conform relatării lucanice, miile de convertiți în urma evenimentelor post-pascale ar fi avut nevoie de sute de case în care să se poată întâlni, ținând cont de dimensiunea relativ redusă a edificiilor private și, implicit, de numărul limitat de participanți într-o biserică din casă. Dar, pentru evrei, astfel de întâlniri în case erau ceva obișnuit, deoarece adunările sinagogii s-au desfășurat lungi perioade de timp, de asemenea, în locuințe private. Însuși cuvântul grecesc συναγωγή, se traduce cu „adunare” și nu

⁹ În acest sens John H. Elliott notează: „Templul nu joacă un rol pozitiv ca loc al adunării creștine, sau un simbol al identității creștine. Împreună cu sinagoga, care reprezintă extinderea autorității și valorilor Templului, acesta nu este decât o locație a conflictului iudeo-creștin ... În schimb, povestea se concentrează pozitiv asupra οἶκου-ului, ca punct principal al convertirilor, al adunărilor sale pentru închinare și sprijin reciproc, bazat pe întruchiparea socială a mesajului evanghelic.” – John H. ELLIOTT, „Temple versus Household in Luke-Acts”, în: Jerome H. NEYREY (ed.), *The Social World of Luke-Acts: Models for Interpretation*, Hendrickson, 1991, pp. 216-217.

¹⁰ Peter Lampe afirmă că „în primele două secole nu a existat nicio proprietate imobiliară comunitară. ... Închinarea a avut loc în locuințe private, în casele creștinilor care aveau spațiu pentru a aduna comunitatea” – Peter LAMPE, *Christians at Rome in the First Two Centuries: From Paul to Valentinus*, trans. Michael Steinhauser, Fortress Press, 2003, p. 372. Jürgen Becker, în cartea sa, *Paul: Apostle to the Gentiles*, conchide astfel: „spațiul de locuit a devenit, în general, centrul de formare a bisericii locale, locul de adunare pentru rugăciune, o bază pentru ieșirea în misiune și cadrul pentru un nou mod de viață creștin” – Jürgen BECKER, *Paul: Apostle to the Gentiles*, trans. O. C. Dean Jr., Westminster John Knox, 1993, p. 243; Gregory LINTON, „House Church Meetings in the New Testament Era”, în: *Stone-Campbell Journal*, nr. 8, (2/2005), p. 230.

desemna neapărat clădirea în care se derulau întâlnirile¹¹. De aici, și deschiderea naturală spre această formă de organizare a primelor biserici creștine.

Pe lângă faptul că întâlnirile în case erau o practică obișnuită pentru spațiul iudaic, „mediul elenistic și roman era destul de deschis pentru ca grupuri numeroase să folosească și să își adapteze clădirile private pentru comunitate și activități cultice¹²”. Astfel, este posibil ca aceste întâlniri să fi fost percepute la început precum banchele care erau atât de populare printre greci și romani. Părtașia meselor a fost o activitate centrală a multor grupuri sociale din lumea greco-romană, care se ghidau după un „cod social comun¹³”. Asociațiile voluntare sau cluburi sociale reprezentau un fenomen răspândit în întreaga lume greco-romană¹⁴. Acestea se constituiau ca entități bazate pe interese comune, ocupație sau devotament către o zeitate. Deși aceste asociații variau destul de mult între ele, împărtășeau mai multe caracteristici generale, cu reguli ferme de accedere și de relaționare internă¹⁵.

Aceste informații pot oferi cheia pentru înțelegerea contextului din 1 Corinteni 11.17-34. Corintul primului secol creștin își avea baza în societatea greco-romană. Fondul provenienței membrilor Bisericii le-a influențat comportamentul, chiar și după convertire. Pe lângă aceste aspecte, viziunea asupra Bisericii era comparată adesea cu modelul asociațiilor păgâne și, prin urmare, ținuta comportamentală era comparabilă adesea cu a acestor întâlniri, fapt ce a dus direct la abuzurile aspru criticate de Apostolul Pavel.

¹¹ Eric M. Meyers susține că în primul secol majoritatea sinagogilor activau în marile case private. Talmudul vorbește de existența a peste 480 de astfel de sinagogi sau locuri de întâlnire doar în Ierusalim în timpul domniei lui Vespasian. Cel mai probabil, acest lucru se referă la case sau alte clădiri în care evreii se adunau, dar nu la clădiri construite în mod expres în acest scop – Eric M. MEYERS, „Synagogue”, în: David Noel FREEDMAN (ed.), *The Anchor Bible Dictionary*, New York: Doubleday Dell Publishing Group, vol. 6, 1992, pp. 252-255.

¹² L. Michael WHITE, „The Social Origins of Christian Architecture: Building God’s House in the Roman World: Architectural Adaptation Among Pagans, Jews, and Christians”, în: *Harvard Theological Studies*, vol. 1, Trinity Press (1996), p. 142.

¹³ Dennis E. SMITH, *From Symposium to Eucharist: The Banquet in the Early Christian World*, Fortress Press, 2009, pp. 9-12.

¹⁴ În acest sens, a se vedea: S. G. WILSON, „Voluntary Associations: An Overview”, în: John S. KLOPPENBORG, S. G. WILSON (eds.), *Voluntary Associations in the Graeco-Roman World*, Routledge, 1996, pp. 1-15.

¹⁵ Aceste asociații aveau o structură ierarhică clară, cu patroni sau lideri și membri obișnuiți și, la prima vedere, păreau să echivaleze structurii Bisericii creștine din Corint. Nu ar trebui să ne surprindă de ce corintenii adesea reluau modul de comportare și socializare din întâlnirile păgâne atunci când se întâlneau la Cina Domnului, și, fără îndoială, a durat ceva timp pentru unii corinteni să realizeze acest lucru. – Ben WITHERINGTON, *Conflict and Community in Corinth. A Socio-Rhetorical Commentary on 1 and 2 Corinthians*, Eerdmans, 1995, p. 32.

EXIGENȚE SEMANTICE ÎN EXPRESIA ἡ κατ' οἶκον ἐκκλησία

Examinarea terminologiei grecești din fraza ἡ κατ' οἶκον ἐκκλησία indică un înțeles mai complex al acesteia și anume, adunarea unei biserici locale în casa unei persoane particulare. Conceptul reflectă practica Bisericii primare a adunărilor în case¹⁶.

Studiul lexical asupra acestei expresii, oferit de M. Bruce Button și Fika J. Van Rensburg, arată că traducerea tradițională „biserica în casa lui ...” este problematică, incompletă și oferă alternativa unei traduceri contextuale mult mai precise, precum: „adunarea bisericii în casa lui ...”, în care *adunarea* reprezintă un grup de persoane ce se caracterizează prin apartenența la *biserica* locală, iar *acasă* reprezintă strict un spațiu de locuit¹⁷.

Rigurozitatea lexicală a limbii grecești ne obligă să ne aplecăm asupra înțelesului exact al termenilor. „ἐκκλησία”, din punct de vedere istoric, făcea referire la „adunare”, în special la adunarea cetățenilor într-un oraș-stat, iar Pavel a folosit cuvântul în acest sens pentru a desemna organizarea creștină. Astfel folosit, termenul suportă două conotații lexicologice în scrierile lui Pavel. Cea dintâi, mai puțin folosită, denotă evenimentul în care se adună împreună creștinii; a doua utilizare (principală) numește grupul indivizibil al celor de-o credință într-un anumit loc, caracterizat prin adunări regulate – „biserica locală” este unul dintre cele mai potrivite traduceri echivalente ale termenului „ἐκκλησία”, în: acest sens¹⁸.

În traducerea obișnuită a „ἡ κατ' οἶκον ἐκκλησία” – „biserica din casa lui ...” prepoziția indică în mod clar relația dintre ἐκκλησία și οἶκον. Substantivul „ἐκκλησία” face referire la întreaga biserică locală, iar prepoziția κατὰ indică faptul că membrii Bisericii au fost distribuiți în οἶκοι. Se arată astfel că identitatea grupurilor mai mici provine din biserică locală, ca unitate indivizibilă, și că acest organism își exprimă parțial viața prin activități în οἶκοι¹⁹.

În mod fundamental se naște întrebarea dacă termenul οἶκος reprezintă un grup de oameni (gospodărie) sau o construcție fizică de un anumit fel, consensul gene-

¹⁶ Krautheimer propune o cronologie în patru etape a dezvoltării locașurilor de adunare creștine: (1) perioada 50-150 d.Hr., erau utilizate reședințele interne numite biserici de casă. (2) după anul 150, credincioși au folosit așa numitele *domus ecclesiae*, sau case ce aveau structura modificată, pentru a se plia mai bine nevoilor Bisericii. (3) Între anii 250-313, în unele regiuni se foloseau de săli mari dreptunghiulare, numite și *aula ecclesiae*. (4) După anul 313, apar edificii publice mari, ce urmau modelul bazilica. Însă o delimitare exactă între aceste etape este aproape imposibil de realizat, deoarece cu siguranță primele structuri amintite mai sus au continuat să funcționeze multă vreme după ce clădirile tip bazilică deveniseră normă pentru creștini. – Richard KRAUTHEIMER, *Early Christian and Byzantine Architecture*, The Yale University Press, 1984, pp. 23-37.

¹⁷ M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth” ..., p. 11.

¹⁸ A se vedea studiul lexical al expresiei „ἡ κατ' οἶκον ἐκκλησία” în: M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth” ..., pp. 3-8.

¹⁹ Anthony C. THISELTON, *The First Epistle to the Corinthians*, New International Greek Testament Commentary, Eerdmans, 2000, p. 1343.

ral fiind acceptarea celui din urmă. Componenta semantică primară a lui οἶκος este „casă”, sau mai exact „locuință”. Prin urmare, orice tip de locuință putea fi folosit pentru întâlniri, în raport cu exigențele și împrejurări permise de respectivul spațiu²⁰.

Așadar, Biserica locală paulină s-a dezvoltat pe două paliere, ambele interconectate și neseperate: la nivel micro era biserica familială, ce-i cuprindea de obicei pe toți cei ai casei și, la nivel macro funcționau biserici la nivel de localitate, ce își desfășurau activitatea tot în case private, dar care se constituiau din mai multe familii. Accentul lui Pavel cădea întotdeauna pe promovarea bisericii locale, cel mai evident mod de observare a acestui aspect fiind dat de felul în care adresa scrierile către întreaga biserică a unei localități, ca apostol și părinte a întregii biserici dintr-un anumit oraș și li se adresează ca atare²¹.

CASELE TIPIC CORINTENE – *TRICLINIUM-UL*

Epistola 1 către Corinteni creionează o imagine a gospodăriilor care au început să lucreze și să se călăuzească în activitățile lor înspre angajamentul la care au fost chemați. Pavel a privit casa ca un mijloc de intensificare a lucrării lui Dumnezeu, atât pentru a aduce convertirea, cât și pentru a realiza lucrarea Bisericii, devenind astfel un factor esențial pentru buna desfășurare a misiunii Bisericii.

Majoritatea savanților au încercat să înțeleagă diviziunile apărute la Cina Domnului din Corint, în lumina spațiilor domestice concrete, pe baza cercetărilor arheologice, precum cele ale lui Jerome Murphy-O'Connor. În lumea greco-romană existau anumite tipare ale reședințelor, în funcție de statutul social al proprietarilor. În bazinul mediteranean, bisericile s-ar fi putut întâlni în trei diferite tipuri de locuințe: *insula*, *domus* și *villa*. Disponibilitatea efectivă a fiecărui tip putea varia din cauza unor factori precum: relieful, clima, data construcției, ori doleanțele personale ale proprietarului. Cu toate acestea, fiecare tip deține anumite caracteristici comune. Deoarece primii creștini nu au modificat casele în care s-au întâlnit, arheologii nu pot stabili dacă se întrebuințau anumite tipuri de locuințe la primele reuniuni creștine²².

Termenul *insula* descrie un complex de mici apartamente întrebuințate de familiile sărace și numeroase, adesea compuse din patru sau cinci etaje construite în jurul unei curți centrale. Aceste locuințe ar fi putut găzdui doar grupuri mici, cu excepția cazului în care curțile comune au fost folosite pentru întâlniri. În consecință, mulți istorici ai Bisericii presupun că primele biserici s-au întâlnit mai des în locuințe mai mari. Robert Jewett a subliniat însă că majoritatea creștinilor se adunau probabil în locuințele din părțile mai sărace ale orașelor, și multe întâlniri s-ar fi petrecut în

²⁰ M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth” ..., pp. 10-11

²¹ Vincent BRANICK, *The House Church in the Writings of Paul* ..., p. 26.

²² „Nu pot exista dovezi arheologice pentru primele întâlniri ale bisericilor din case. Prin definiție, atunci nu a existat o adaptare arhitecturală și, în consecință, nimic distinct creștin în privința cadrului fizic al întâlnirilor.” – L. Michael WHITE, „The Social Origins of Christian Architecture” ..., p. 21.

aceste spații restrânse²³. Teoria lui Jewett este susținută de faptul că doar un procent mic de oameni trăiau în locuințe independente în orașele mari, iar în proporție de peste 90% aceștia locuiau în spațiile restrânse ale insulei²⁴. Putem astfel lua în considerare afirmația lui Jewett cu referire la adunările creștinilor, pe care le numește „biserici din locuințe”.

Al doilea tip de structură rezidențială a fost *domul*, format dintr-o suită de camere grupate în jurul unui atrium, o cameră dreptunghiulară cu o deschidere în acoperiș numită *compluvium*. Aceste locuințe aveau doar câteva ferestre mici în pereții exteriori, fiind liniștite și răcoroase. Atriumul a fost înconjurat de diverse camere, și uneori li se adăuga o grădină închisă sau peristil și o sală de luat masa, numită *triclinium*²⁵.

Cel de-al treilea tip de reședință era *villa*, o proprietate mult mai complexă, cu *triclinium*, atrium și peristil. Cu toate că unii cercetători, precum Murphy-O'Connor, presupun că astfel de facilități erau disponibile pentru creștini, imaginea tipului de spațiu în care au apărut diviziunile de la Cina Domnului în Corint fiind aceasta din urmă, White afirmă că era foarte puțin probabil ca biserica din case să fi avut loc într-o reședință de tip *villa*²⁶.

Este puțin probabil ca aceste din urmă structuri să fie cu adevărat „tipice”, așa cum le numește Murphy-O'Connor²⁷, deoarece ar trebui să reprezinte un model pentru majoritatea populației. Cercetarea modernă afirmă „noul consens²⁸” despre diversitatea socială a grupurilor creștine timpurii, și în special cele din Corint²⁹. Deși nu există dovezi arheologice în Corint pentru existența unor locuințe tip insula, precum la Roma și în alte mari orașe imperiale, fapt ușor de explicat și datorită lipsei restricțiilor geografice, mai puțin aplicabile în Corint, în afara orașului există câteva ruine ale unor casele țărănești modeste, iar în cadrul orașului, magazinele și atelierile reprezentau pe lângă natura lor comercială, și spații de cazare pentru cei care lucrau în ele. Acestea, după cum remarcă Murphy-O'Connor, ofereau cazare mai puțin somptuoasă, iar potențialul pentru întâlniri era scăzut, având în vedere dimensiunea lor³⁰.

²³ Gregory LINTON, „House Church Meetings in the New Testament Era” ..., p. 236.

²⁴ Orașele mari ale antichității dezvăluie o imagine grăitoare a stratificării sociale disproporționate. Spre exemplu, în Roma „casele mai luxoase, care ocupau până la 33% din spațiul rezidențial, adăposteau doar o mică parte a populației totale a orașului, probabil nu mai mult de 3%, incluzând familiile extinse și sclavii casnici. Restul populației era aglomerat în imensele insule din suburbiile orașului.” – L. Michael WHITE, „The Social Origins of Christian Architecture” ..., pp. 144-145.

²⁵ Gregory LINTON, „House Church Meetings in the New Testament Era” ..., pp. 237-238.

²⁶ L. Michael WHITE, „The Social Origins of Christian Architecture” ..., p. 107.

²⁷ Jerome MURPHY-O'CONNOR, *St. Paul's Corinth: Texts and Archaeology*, Michael Glazier Ink, 1983, p. 155.

²⁸ Acest nou consens este semnalat de Abraham Malherbe, în lucrarea *Social Aspects of Early Christianity*. Vezi: Abraham MALHERBE, *Social Aspects of Early Christianity*, Fortress, ²1983, p. 31.

²⁹ David G. HORRELL, „Domestic Space and Christian Meetings at Corinth: Imagining New Contexts and the Buildings East of the Theatre”, în *New Testament Studies*, nr. 50 (3, 2004), p. 357.

³⁰ Jerome MURPHY-O'CONNOR, *St. Paul's Corinth* ..., pp. 194-196.

Amplitudinea întâlnirilor la domiciliu este dificil de determinat și, probabil, a variat adesea. Limitările organizatorice puteau fi date atât de dimensiunea locuințelor în care se petreceau, precum și de natura și scopul întrevederilor, accentul lor nefiind setat pe o audiență largă, ci pe un grup specific de persoane. Bruce Button și Fika van Rensburg convin asupra unui număr moderat de persoane, format din grupuri variind între cinci și douăzeci de credincioși³¹.

Avem suficiente date să reconsiderăm imaginea Cina Domnului în biserica din Corint, față de planul idealistic, dar plauzibil, al lui Murphy-O'Connor, în măsura în care acest scenariu a fost consolidat în comentariile biblice recente³². Cu siguranță că este necesar să acordăm mai multă atenție tuturor tipurilor de clădiri rezidențiale din Corint, și nu numai, luându-le în calcul ca posibile spații pentru întâlnirile creștine timpurii.

PERSOANELE PROEMINENTE ȘI CONDUCEREA „CASELOR” DIN CORINT

Biserica din case a funcționat ca nucleu al comunității creștine, având la bază organizarea familială care, față de perioada modernă, era condusă la nivel local asemeni unităților administrative statale, ceea ce implica relații sociale clientelare și de afaceri, purtate de cel care era numit *pater familias*. În general, putem presupune că liderul gospodăriei exercita o autoritate importantă asupra grupului acelei gospodării. În măsura în care biserica era asumată de stăpânul casei, era încorporată într-o structură de autoritate, în care părintele funcționa ca stăpân, cu îndatoriri față de toți cei pe care îi reprezenta³³. Putem afirma că bisericile pauline cuprindeau, într-o formă rudimentară, poziții de conducere, fără a face referire la cele ecleziastice, cu un anumit grad de permanență și responsabilități ce-i distingeau pe cei implicați față de restul membrilor comunității.

Nu putem ști exact modul în care o persoană devenea lider, dar putem bănuși că implicațiile sociale ale timpului au asigurat de fapt apariția lor. Erau, în primul rând, cei care și-au deschis porțile pentru adunările creștine, în general, persoane cu o anumită educație, cu gospodării mari, și cu experiență administrativă considerabilă. Când Pavel scrie despre abuzuri la Cina Domnului, se pare că se adresează gazdelor, singurii care puteau asigura ordinea transmisă de Apostol³⁴. Faptul că Pavel nu menționează niciodată în mod explicit vreun astfel de conducător special al adunărilor creștine ne lasă să presupunem că gazdele deveneau în mod automat și garanți ai acestor întruniri. Presupunerea generală că patronii „bisericilor de casă” erau bine pregătiți, duce la o încercare de a identifica creștinii bogați în Corint ce s-ar fi prelat unei astfel de misiuni³⁵.

³¹ M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth” ..., p. 16.

³² David G. HORRELL, „Domestic Space and Christian Meetings at Corinth” ..., p. 369.

³³ Vincent BRANICK, *The House Church in the Writings of Paul* ..., pp. 20-21.

³⁴ Vincent BRANICK, *The House Church in the Writings of Paul* ..., p. 91.

³⁵ M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth” ..., p. 13.

În scrisorile lui Pavel sunt menționați paisprezece bărbați creștini din Corint. Presupunând că majoritatea aveau familie, copii, și chiar sclavi³⁶, Witherington apreciază că prima comunitate creștină din Corint număra cel puțin patruzeci de persoane, un număr acceptabil pentru ca aceștia să se fi putut aduna concomitent în oricare dintre casele celor înstăriți din Corint³⁷. Deși este evident că practica întâlnirilor bisericești de la domiciliu era parte din viața Bisericii corintene, trebuie să recunoaștem că orice încercare de a identifica gazdele acestor case este oarecum speculativă. Într-un astfel de context putem privi asupra detaliilor pe care Apostolul Pavel le oferă personalităților proeminente din Biserică.

ACVILA ȘI PRISCILA

Având în vedere circumstanțele prin care cei doi soți au ajuns la Corint, adică expulzarea datorată unor considerente religioase, coroborate cu disponibilitatea lor de a-l găzdui pe Pavel, ne semnalează că ar fi greu de acceptat ca aceștia să nu fi fost încreștinați mai dinainte³⁸. După plecarea lui Pavel, casa lor este descrisă ca un loc de cateheză creștină, cel puțin pentru Apollo (FA 18, 26). Prin urmare, Branick lansează ideea că poate părea plauzibil de presupus că locuința lor funcționa ca o biserică de casă, chiar înaintea întâlnirii acestora cu Pavel³⁹.

Capacitățile lor de a predica sunt evidente (FA 18, 24-26), iar Pavel îi numește „împreună-lucrători în Hristos Iisus” (Rm 16, 3). Așadar, faptul că cei doi soți erau conducători ai întâlnirilor bisericești din casa lor se bazează pe raționamentul abilității lor didactice, în detrimentul statutului social⁴⁰. Totuși, posibilitățile pe care această familie le deține, așa cum reiese din înscrisurile scripturistice, pentru susținerea acti-

³⁶ În Epistola către Coloseni (3, 18-4, 1) Pavel descrie structura obișnuită a unei familii, care cuprindea inclusiv sclavii casnici ai familiei.

³⁷ Ben WITHERINGTON, *Conflict and Community in Corinth* ..., p. 32.

³⁸ Timpul începerii activității misionare întreprinse de cei doi soți la Corint stă în strânsă legătură cu măsurile luate împotriva iudeilor de către împăratul Claudius. Istoricul creștin Paulus Orosius (cca. 385-420), datează expulzarea în anul 9 al domniei claudiene, adică anul 49, perioadă marcată de campaniile inițiate pentru restabilirea riturilor specifice Romei antice și restrângerea cultelor străine. Dio Cassius (cca. 160-229), referindu-se la același aspect, notează interdicția întrunirilor publice iudaice, aplicată încă din anul 41, la începutul domniei lui Claudius. Chiar dacă unii cercetători, precum G. Lüdemann, susțin anul 41 ca dată a expulzării, majoritatea disting interdicția (anul 41) și expulzarea (anul 49) ca două evenimente istorice separate. – Bruce N. FISK, „Synagogue Influence and Scriptural Knowledge among the Christians of Rome” în Stanley E. PORTER, Christopher D. STANLEY (eds.), *As it is Written: Studying Paul's Use of Scripture*, Society of Biblical Literature Symposium Series, 50, SBL Press, Atlanta, 2008, pp. 160-161.

³⁹ Din acest punct de vedere, notează Branick, situând strămutarea celor doi soți mai devreme, se deschide posibilitatea ca ei să fie avut un rol important în viața comunității creștine înainte de venirea lui Pavel. Tăcerea lui Luca asupra credinței lui Acvila și Priscila ar rezulta din interesul său de a-l prezenta pe Pavel ca fiind întemeietorul Bisericii din Corint – Vincent BRANICK, *The House Church in the Writings of Paul* ..., pp. 60-61.

⁴⁰ M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth” ..., p. 21.

vităților de propagare a mesajului evanghelic, dar și ordinea prezentării Priscilei înaintea soțului ei în majoritatea cazurilor (FA 18, 18; 18, 26; Rm 16, 3; 2 Tim. 4, 19) – probabil datorită statutului social înalt al familiei din care provenea – pot fi desemnați ca indicatori sociali de luat în seamă⁴¹.

TITUS IUSTUS ȘI CRISPUS⁴²

Faptele Apostolilor și tradiția primară îl descriu pe Titus Iustus drept un potențial lider pentru comunitatea din Corint. Devenind gazda apostolului⁴³, acesta se distinge în comunitate și prin curajul dovedit și resursele proprii pentru a se desprinde de păgânism. Precum în cazul soților Acvila și Priscila, Luca nu îl numește pe Titus nicăieri ca fiind botezat, rămâne și aici deschisă posibilitatea ca acesta să fi fost creștin înainte de întâlnirea cu Pavel.

Un alt succes, și o sursă a discordiei iudeo-creștine, pentru Pavel în Corint o reprezintă convertirea lui Crispus, mai-marele sinagogii comunității evreiești, o figură importantă asociată cu mișcarea creștină primară din Corint⁴⁴.

ȘTEFANAS

În cazul lui Ștefanos, complementaritatea dintre autoritate și slujire în Biserica primară a părut vizibilă adesea, prin prisma textului paulin din 1 Corinteni 16, 15-18, deși putem reconsidera această optică. Ideea generală că Ștefanos deținea un statut social ridicat și că si-a pus toate resursele materiale în slujba sfinților, nu ne împiedică să găsim motivația pentru care Pavel cere ascultare față de acesta. Mai întâi, subliniem faptul că gospodăria lui Ștefanos este numită „pârğa Ahaei” sau primii convertiți ai acelei provincii⁴⁵. Apoi, termenul *συνεργέω*, utilizat atunci când îl descrie pe Ștefanos, a fost folosit de Pavel întotdeauna cu referire la împreună-lucrarea pentru propovăduirea Evangheliei. Având în vedere acest sens, termenul *κοπιάω* comportă

⁴¹ Vincent BRANICK, *The House Church in the Writings of Paul ...*, p. 60-61.

⁴² Unii cercetători consideră că *Gaius Titus Iustus* reprezintă numele complet al unei singure persoane – Mark T. FINNEY, *Honour and Conflict in the Ancient World. 1 Corinthians in Its Greco-Roman Social Setting*, Library of New Testament Studies, 460, Bloomsbury T&T Clark, 2012, p. 59.

⁴³ Juxtapunerea expresiei *καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν* / și mutându-se de acolo (FA 18, 7) poate fi privită doar ca o tranziție redacțională de sorginte lucanică, pentru a accentua diferența dintre cele două instituții concurente, Sinagoga iudaică și Biserica creștină – David L. MATSON, *Household Conversion Narratives in Acts: Pattern and Interpretation*, Sheffield Academic Press, 1996, pp. 168-170.

⁴⁴ Încă de la o analiza scripturistică incipientă a cărții Faptele Apostolilor, pasajul din cap. 18, 8: *Dar Crispus, mai-marele sinagogii, a crezut în Domnul, împreună cu toată casa sa*, pare a fi o inserție a unui pasaj dintr-o tradiție independentă, dar cu impact peste veacuri, motiv pentru care a și fost adăugat, deoarece era vorba de un lider iudaic.

⁴⁵ Acest fapt poate provoca confuzie, având în vedere faptul că Dionisie Areopagitul și Damaris au fost convertiți de Pavel în Atena înainte de a veni la Corint. Thiselton ne oferă o înțelegere rațională a acestei expresii, și anume că Ștefanos și gospodăria lui s-au constituit ca prima celulă de bază implicată în activitatea misionară – Anthony C. THISELTON, *The First Epistle to the Corinthians ...*, p. 1338.

doar un singur înțeles, (ce întărește cuvântul precedent) și anume osteneala în slujirea spirituală. În această lumină, διακονία lui Ștefanos este lucrarea de evanghelizare, iar îndemnul supunerii față de astfel de persoane nu a fost cerut datorită unor relații de patronaj, ci doar pentru că Apostolul Pavel îi consideră colegi în slujirea Evangheliei⁴⁶.

GAIUS ȘI ERAST

Personalități proeminente în cetate, Gaius și Erast se remarcă a fi cei mai potriviți pentru a putea susține întâlniri ale comunității creștine. Cel dintâi – numit de Pavel drept „gazda mea și a toată Biserica”⁴⁷ (Rm 16, 23) – a fost considerat de exegeza patristică timpurie ca mare proprietar, având suficient spațiu în casa sa pentru a susține adunările întregii comunități corintene. Al doilea, Erast – vistiernicul cetății, ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως (Rm 16, 23) – a fost o altă persoană bogată, convertită de către Pavel și, foarte probabil, un lider al Bisericii locale; funcția de trezorier implica un statut social independent și influență în raporturile socio-economice ale vremii. Era un post râvnit, mai ales într-un oraș cosmopolit și în expansiune continuă, precum Corintul. Cazul lui Erast, reprezintă o excepție⁴⁸ și pentru Pavel, care, de obicei, nu face referire la statutul social al persoanelor din Biserică⁴⁹.

FEBE

Imagine a realităților clientelare ale vremii se poate creiona din descrierea diaconiței Febe, gazda comunității din Chenhrea, pe care Pavel o prezintă conform statutului economic onorant, „căci și ea a ajutat pe mulți și pe mine însumi” (Rm 16, 2). Grecesul „προστάτις” și echivalentul latinesc *patronus* însemnând „patronă” sau „protectoare”. Un număr crescut de clienți aducea o onoare semnificativă, prin urmare, este important de menționat că Pavel o numește protectoare a multora, ca cea care și-a pus resursele în slujba lui Pavel și a creștinilor, adunând pe lângă gospodăria sa o biserică cu propria identitate, dar legată oarecum de comunitatea mai mare a Corintului din apropiere⁵⁰.

⁴⁶ M. Bruce BUTTON, Fika J. VAN RENSBURG, „The “House Churches” in Corinth” ..., p. 20-22.

⁴⁷ Branick susține interpretarea expresiei τῆς ἐκκλησίας prin „Biserica universală”, reprezentată de misionarii care în periplurile lor foloseau casa lui Gaius pentru spațiile de cazare oferite. O astfel de abordare însă, este în dezacord cu utilizarea paulină a expresiei „toată Biserica” – Vincent BRANICK, *The House Church in the Writings of Paul* ..., p. 64.

⁴⁸ Witherington pune acest aspect pe seama pregătirea unei vizite la Roma, a dorinței deschiderii spre publicul roman și spre recunoașterea ierarhiei statale. – Ben WITHERINGTON, *Conflict and Community in Corinth* ..., p. 33.

⁴⁹ Discuțiile despre personalitatea acestui protagonist s-au amplificat o dată cu identificarea numelui său pe două inscripții antice din situl arheologic al vechiului Corint. Deși coincidența numelui, care era destul de comun în epocă, dă posibilitatea deschiderii unor dezbateri în acest sens, totuși, rămân multe semne de întrebare dacă poate fi vorba de una și aceeași persoană – Ben WITHERINGTON, *Conflict and Community in Corinth* ..., p. 33-34.

⁵⁰ Vincent BRANICK, *The House Church in the Writings of Paul* ..., p. 65-66.

CONCLUZII

Raportarea la valorile socio-culturale ale secolului I creștin, evidențiază faptul că reperul de netăgăduit al organizării bisericești l-a constituit familia și gospodăria, având un impact deosebit începând de la cristalizarea vieții bisericești, fiind, de altfel, un element structural încă din cele mai arhaice societăți. În această optică, biserica apostolică în ansamblul ei, nu ar putea fi înțeleasă corect dacă nu s-ar ține cont de contribuția acestor forme de organizare casnică.

În pofida faptului că numărul persoanelor ce luau parte la întâlniri nu e clar determinat, dovezile neo-testamentare dezvăluie că practica normală a primilor creștini era să se adune în case, iar mediul elenistic și roman era deschis pentru astfel de adaptări ale locuințelor private în scop colectiv.

Apoi, dintr-o altă perspectivă, și anume spirituală, incursiunea în analiza contextului original al pasajului din 1 Corinteni 11, 17-24, dezvoltă incidente importante, inclusiv pentru practica creștină actuală. Mai întâi, realitatea contemporană a îndepărtării față de practica euharistică primară, unde părtășia și împărtășirea s-au demonstrat a fi piloni ai sustenabilității Bisericii, ar trebui să ne impulsioneze și să trezească în fiecare dintre noi serioase reflecții, în planul restaurării practicii euharistice comune.

Nu în ultimul rând, fragmentul supus discuției noastre ne reamintește că Euharistia conține nu doar dimensiuni și axe verticale, ci și orizontale. Relaționarea personală cu divinitatea implică în mod automat abordarea corespunzătoare a raporturilor personale cu semenii noștri. Comuniunea desăvârșită a omului cu Dumnezeu nu se poate realiza în formă egoistă! Dacă nu vom examina în mod corespunzător ambele direcții mai sus amintite, riscăm să fim „adunați nu spre mai bine, ci spre mai rău” (1 Co 11, 17).